

Rusya'nın Ukrayna İşgali Nedeniyle Uzay Çalışmalarında Değişim: Rasyonalizmden Realizme

Caner AKKAYA¹

Arastırma Makalesi
Makale Gecmisi

Başvuru Tarihi:08.08.2022
Kabul Tarihi:09.04.2023

Research Article
Article History

Date of Application:08.08.2022
Acceptance Date:09.04.2023

Özet

Rusya'nın 2022'de Ukrayna'yı işgali, uluslararası ilişkileri birçok açıdan etkilemektedir. Bu nedenle, işgal, uluslararası ilişkiler yazınında birçok açıdan ele alınmaktadır. Diğer taraftan, yazında, işgalin uzay çalışmalarını nasıl etkilediğini inceleyen herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Makalenin amacı, Rusya'nın Ukrayna işgalinin uzay çalışmalarını nasıl etkilediğini açıklamaktır. Bu nedenle, yazında ilk olma özelliği taşımaktadır. Makalenin teorik çerçevesi, İngiliz Okulu'nun teorik ilkelerine dayanmaktadır. Makalenin metodolojisi ise iki aşamalıdır. İlk olarak, aktörlerin açıklamaları ve yaptırımları örneklendirilmektedir. İkinci olarak, bu açıklamalar ve yaptırımlar uzay çalışmaları açısından incelenmektedir. Bu bağlamda; makale, "İngiliz Okulu'nun fikirleri nelerdir?", "Uzay çalışmaları açısından işgalden önceki durum nedir?", "İşgal nasıl başlamıştır?", "Tarafların, uzay çalışmalarına yönelik açıklamaları ve yaptırımları nelerdir?" ve "İşgal, uzay çalışmalarını nasıl etkilemiştir?" soruları temelinde bölümlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda, Rusya'nın Ukrayna işgali nedeniyle uzay çalışmalarında rasyonalizmden realizme ve uluslararası toplumdaki uluslararası sisteme geçiş yaşandığını belirtmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik Çalışmaları, Rusya, Ukrayna, Uzay Güvenliği, Uzay Hukuku

Jel Kodları: F51, F52, F55

Transition in Space Studies Due to Russian Invasion of Ukraine: From Rationalism to Realism

Abstract

Russian invasion of Ukraine in 2022 affects international relations in many ways. On the other hand, there is no any study, which is examining impacts of invasion on outer space studies in literature. Aim of this article is explain how Russian invasion of Ukraine affects outer space studies. This is why, article is the first in literature. Theoretical framework of article is based on theoretical principles of the English School. Methodology of article has two stage. Firstly, statements and sanctions of actors are instantiated. Secondly, these statements and sanctions of actors are examined in terms of outer space studies. In this context, article is compartmentalized on these questions; "What are ideas of the English School?", "How was situation before invasion in terms of outer space studies?", "How was start of invasion?", "What are reciprocal statements and sanctions of actors on outer space studies?" and "How invasion affects outer space studies?". As a result; it is possible to emphasize that outer space studies is in transition from rationalism to realism and from international society to international system because of Russian invasion of Ukraine.

Keywords: Security Studies, Russia, Ukraine, Space Security, Space Law

Jel Codes: F51, F52, F55

¹Doktorant, Anadolu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı, canerakkaya@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000000241951545.

1. Giriş

Rusya'nın 24 Şubat 2022'de başlayan Ukrayna işgali, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağıldığı 1991'den bu yana batı dünyası ile Rusya'yı karşı karşıya getiren önemli meselelerden bir tanesidir. Öyle ki bu işgalin sonlandırılması amacıyla batılı birçok aktörün Rusya'ya karşı çeşitli açıklamalarda ve yaptırımlarda bulunduğu görülmektedir. Rusya, muhatap olduğu bu politikalara aynı şekilde karşılık vermektedir. Karşılıklı "restleşme" açıklamalarının yapıldığı alanlardan bir tanesi de uluslararası uzay çalışmalarıdır. Bir başka ifadeyle; ele alınan konu nedeniyle uzay çalışmalarının seyri etkilenmiştir. Makalenin ana amacı, Rusya'nın Ukrayna işgalinin uzay çalışmalarını nasıl etkilediğini açıklamaktır. Çünkü, Rusya'nın Ukrayna işgali başladığı günden itibaren çeşitli açılardan ele alınmış olsa da yazında uzay çalışmalarını nasıl etkilediğini açıklayan bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu çalışma, işgal ile başlayan ve "insanlığın tamamını ilgilendiren" bir meseleyi ele alması açısından önem arz etmektedir. İşgalin uzay çalışmalarına etkilerini açıklamak, ulusal çıkarların "uluslarüstü" sorunları beraberinde getirdiğine dikkat çekilmesini yoluyla barış ve güvenliğe katkı sağlanması açısından önemlidir.

Rusya ve batı dünyası arasında uzay çalışmaları kapsamında görülen karşılıklı açıklamalar ve yaptırımlar, Soğuk Savaş Dönemi'nde ilkesel anlamda, 1991'den Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline kadar olan dönemde ise pratik anlamda görece iş birliği içinde ilerleyen çalışmaları sekteye uğratmaktadır. Uzay hukukuna dair birincil ve ikincil kaynaklar incelendiğinde uzayın "insanlığın ortak kullanım alanı" olduğu ön kabulüyle, uzay çalışmalarının uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla iş birliği içinde yürütülmesi gerektiği vurgulanmaktadır (UN, 1967; Hillier, 1998: 483-525; Günel, 2016: 5-40; Shaw, 2018: 386-393; Pazarıcı, 2019: 327-336; Hays, 2020: 3-9). Bu açıdan iş birliği, bir güvenlik meselesidir. Ancak, Rusya'nın Ukrayna işgali sonrasında karşılıklı açıklamalar ve yaptırımlar, iş birliğinin herhangi bir şekilde etkilenebileceğini göstermektedir.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin uzay çalışmalarına olan etkisini, örnek açıklamalar ve yaptırımlar üzerinden tespit etmek mümkündür. Çünkü açıklamaların ve yaptırımların analizi, dış politika eğilimlerini açıklamak için başvurulan önemli kaynaklardır (Holzscheiter, 2014; Godinho, 2016-2017; Üstün, 2020: 149; UN, t.y.a). Gerek batı dünyasının gerekse Rusya'nın karşılıklı tavrı, uzay çalışmalarında iş birliği anlayışından bireysel ya da bağımsız çalışmalara doğru bir eğilim olduğunun göstergesidir. Bu durumu, İngiliz Okulu araştırmacılarından Martin Wight'ın "üç gelenek tasnifi" ile açıklamak mümkündür. Wight'ın tasnifiyle bakıldığında, uzay çalışmalarında rasyonalist politikalardan realist politikalara doğru geçişin izleri görülmektedir. Benzer şekilde, İngiliz Okulu araştırmacılarından Hedley Bull ile özdeşleşen "uluslararası toplum" kavramı da konunun açıklığa kavuşturulmasında önem arz etmektedir. Çünkü bahsi geçen gelişmeler neticesinde, ortak kültür ya da ortak kurallara bağlılık bilincinin zayıflaması suretiyle uluslararası toplumdaki uluslararası sisteme bir geçiş yaşandığı görülmektedir. Çalışmada incelendiği üzere, bu değişimin olası sonuçları uluslararası barış ve güvenliği olumsuz etkileyebilecek seviyededir.

Çalışmanın amacına ulaşması için kullanılacak yöntem, tarafların konuya dair kamuoyu ile paylaştığı açıklamaların ve yaptırım kararlarının incelenmesidir. Dış politika davranışlarının ne anlama geldiğini ortaya koymak için kullanılan bu yöntemde, beyanatların açıklanması ve betimlenmesi ön planda tutulmaktadır (Gürpınar, 2013:75-76). Bu şekilde, tarafların

açıklamaları ve yaptırımları tespit edilmektedir. Tespit edilecek bulguların uzay çalışmalarını nasıl etkilediği incelenecektir. Bu inceleme sonucunda, Rusya'nın Ukrayna işgalinin uzay çalışmaları yorumlanarak sonuca ulaşılmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere, İngiliz Okulu'nun üç gelenek tasnifi ve uluslararası toplum kavramı teorik bir çerçeveye oluşturmaktadır.

Makalenin bölümlerinde öncelikle, İngiliz Okulu'nun üç gelenek tasnifi ve uluslararası toplum kavramı ile teorik çerçeve çizilmektedir. Ardından, Rusya'nın Ukrayna işgali öncesinde ve sonrasında uzay çalışmalarının seyrine dair genel bir açıklama yapılmaktadır. Sonraki bölümde, uluslararası ilişkilerde açıklamaların ve yaptırımların nasıl ele alındığı üzerinde durulmaktadır. Altıncı bölümde, uzay çalışmaları kapsamında Rusya'ya karşı açıklamalar ve yaptırımlar tespit edilmektedir. Benzer şekilde, yedinci bölümde Rusya'nın açıklamalar ve yaptırımlara ne cevap verdiği ele alınmaktadır. Bu iki bölümden elde edilen bulgular ile sekizinci bölümde, Rusya'nın Ukrayna işgalinin uzay çalışmalarını nasıl etkilediğine dair tespitler açıklanmaktadır. Değerlendirme sonucunda, Rusya'nın Ukrayna işgalinin uzay çalışmalarında rasyonalizmden realizme ve uluslararası toplumdan uluslararası sisteme geçişe neden olduğu iddia edilmektedir.

2. Teorik Çerçeve: İngiliz Okulu'nun Üç Gelenek Tasnifi ve Uluslararası Toplum Kavramı

İngiliz Okulu, birçok uluslararası ilişkiler yaklaşımı gibi çeşitli varsayımlar üzerinden uluslararası ilişkilere açıklama getiren bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temel varsayımlarından ilki, uluslararası ilişkilerde egemen devletlerin öncelikli role sahip olduğudur. İkincisi, uluslararası ilişkilerde bir devletler sisteminden söz etmek mümkündür. Ancak bu devletler sistemi, devletler arasındaki ilişkilerin varlığıyla ve birbirlerine olan etkileriyle doğru orantılı bir biçimde var olabilmektedir. Üçüncüsü, bahsi geçen uluslararası sistem anarşik olmakla birlikte bu durum uluslararası sistemde bir düzenin olmadığı anlamına gelmemektedir. Sistemin anarşik olması, onun egemen devletler üstünde bir yönetime sahip olmamasından başka bir şey değildir. Son olarak ise devletler, ortak çıkarlar ve değerler temelinde oluşmuş, ortak kurallar ve kurumlar ile yönetilen bir uluslararası toplumun üyesi olabilirler. Dolayısıyla, her devlet uluslararası sistemin doğal bir parçası olsa da uluslararası toplumun parçası olabilmek için bahsi geçen özelliklerin bulunması gerekmektedir (Devlen, James ve Özdamar, 2005: 179; Devlen ve Özdamar, 2010: 48). İngiliz Okulu'nun yukarıda verilen varsayımları, Martin Wight'ın uluslararası ilişkiler yaklaşımlarını üç gelenek olarak tasnif etmesi üzerine temellendirilmiştir. Bu nedenle, öncelikle üç gelenek tasnifini, sonrasında ise uluslararası toplum kavramını açıklamak yerinde olacaktır.

İngiliz Okulu'nun üç gelenek tasnifi Mustafa Serdar Palabıyık (2015: 217)'a göre, Wight (1992)'in "Uluslararası Teori: Üç Gelenek" isimli eserinde detaylıca açıklanmaktadır. Wight (1992: 7)'in eserinde, uluslararası ilişkilere dair fikirler incelendiğinde bu fikirlerin üç farklı gelenek altında ilerlediği açıktır. Bahsi geçen eserden başka birçok eserde, bu tasnifinden faydalanmaktadır (Wight, 1987; Wight, 2005). Bu geleneklerden ilki realizm (realism), ikincisi rasyonalizm (rationalism) ve üçüncüsü ise radikalizmdir (revolutionism). Bu üç gelenek, sırasıyla Thomas Hobbes'a atıfla hobbesiyenizm, Hugo Grotius'a atıfla grotiyenizm ve Immanuel Kant'a atıfla kantiyenizm kavramlarıyla da bütünleşmiştir. Örneğin; İngiliz Okulu kapsamında çeşitli çalışmaları bulunan A. Nuri Yurdusev (2019: 15-57)'in üç geleneğe değindiği çalışmasında her iki isimlendirmeyi kullandığı görülmektedir. Aynı çalışmada, rasyonalizm (grotiyenizm) ile iktisat alanındaki yaygın kullanımın ya da epistemolojik anlamının değil, fakat "makuliyet" anlamının kastedildiği üzerinde

durulmaktadır (2019: 47). Radikalizm (Kantiyenizm) ise İngilizce’de “revolutionism” olarak geçmektedir. Fakat, uluslararası ilişkiler açısından “radikalizm” teriminin, kelimenin Türkçe anlamı olan “devrimcilik” teriminden daha kullanışlı olduğu gerekçesiyle Yurdusev tarafından kullanılmadığı görülmektedir (2019: 51). Diğer taraftan, Türkçe yazında, konuyla ilgili üç farklı çalışmada “devrimcilik” terimi tercih edilmektedir (Devlen ve Özdamar, 2010; Şeyşane, 2013; Palabıyık, 2015).

Wight (1992: 7)’in çalışmasında realizm, uluslararası anarşi ile özdeşleştirilmektedir. Böyle bir durumda siyasi ilişkiler egemen devletler tarafından, herhangi bir üst otorite olmaksızın, nihai anlamda savaş ile düzenlenmektedir. Rasyonalizm, şiddetten ziyade diplomasi gibi “yumuşak” siyasetin uygulandığıdır. Bu nedenle, egemen devletler arasında sürekliliğe sahip ve kurumsallaşmış ilişki ağını sembolize etmektedir. Bir başka ifadeyle; uluslararası ilişkilerin ön planda tutulduğu anlayışa karşılık gelmektedir. Radikalizm ise Kant’ın “ebedi barış” fikri ve bu fikirle ortaya konulan “dünya devleti” anlayışı kapsamında değerlendirilmektedir. Geçmişten günümüze anarşik biçimde süregelen uluslararası sistemde bir dünya devletinin kurulması için devletlerin egemenliklerinden feragat etmeleri gibi devrim niteliğindeki değişimlerin gerekliliği de yine bu kapsamda ele alınmaktadır. Bu yüzden, yukarıda belirtildiği üzere, radikalizm ya da devrimcilik kavramı kullanılabilir. Genel ifadeyle, Wight’ın üçlü tasnifinde realizm bireyselliğe, rasyonalizm iş birliğine, radikalizm ise iş birliğinin ötesinde bir yapılanmaya karşılık gelmektedir.

Yurdusev (2019: 43-57)’e göre; realizmin uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmalarına dair yaptığı açıklamalar uluslararası sistemin anarşik olduğu, devletlerin kendi kendilerine yetmek zorunda olduğu, diğer devletler ile sürekli bir rekabet içinde olduğu ve uluslararası ilişkilerin iş birliğine yatkın olmadığı şeklindedir. Diğer taraftan, rasyonalist yaklaşımda da uluslararası sistemin anarşik olduğu kabul edilmektedir. Ancak, bu anarşik sistemde sürekli bir çatışma hali olmak zorunda değildir. Uluslararası hukuk, diplomasi, gelenekler, güç dengesi ve iş birliğine dair ittifaklar gibi aracı kurumlar ile idare edilen bir uluslararası toplumun mevcudiyeti, anarşik ortamın rekabet anlayışını bertaraf etmektedir. Aktörler, bu aracı kurumlar ile bağıntılı bir şekilde kısa vadeli değil, uzun vadeli çıkarlarını düşünerek varlık göstermektedir. Radikalizm ise günümüz uluslararası siyaset ortamının geçici olduğu, gelecekte bu ortamın aşılarak insanlığın ortak bir toplumda birleşeceği ve sürekli çatışma halinin sürekli bir barış haline dönüşeceğini öngörmektedir.

İngiliz Okulu’nun “uluslararası toplum” kavramı bu noktada önem kazanmaktadır. Bu önem, uluslararası anarşik ortamda işleyiş olarak nasıl bir düzen bulunduğu açıklanmasından ileri gelmektedir. Wight (1977: 29-34)’ın, uluslararası toplum üyelerinin hangi özelliklerinin ortak olması gerektiğini açıkladığı çalışmasında, ortak kültür kavramına vurgu yaptığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle; ortak hedefleri bulunan egemen devletlerin bir uluslararası toplum oluşturabilmesi için ortak kültüre sahip olması gerekmektedir. Okulun bir diğer önemli araştırmacısı Hedley Bull, “Anarşik Toplum” (2002) isimli eseriyle uluslararası toplum kavramına açıklık getirmektedir. Bull (2002: 13) bu eserinde, uluslararası toplumda ortak kurallar dizisine bağlılık düşüncesini ön plana çıkarmaktadır. Buna göre, belirli ortak çıkarlar ve ortak değerler paylaşan bir grup devletin, birbirleriyle olan ilişkilerinde ortak kurallara bağlı oldukları düşüncesine uygun davranmaları halinde uluslararası toplum var olmaktadır. Uluslararası toplumu oluşturan devletler, birbirlerinin egemenliklerine, aralarındaki anlaşmalara ve birbirlerine karşı güç kullanma konusunda belirli sınırlara tabi olmayı kabul etmektedir. Uluslararası hukuk, diplomasi veya uluslararası örgütler bu düzenin işleyişinde önemli yer tutmaktadır.

Uluslararası toplum kavramı ile ilgili olarak, verilen özelliklerin mevcut olmaması halinde yalnızca uluslararası sistemden bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla, uluslararası toplum, uluslararası sistemin ileri bir safhası olarak değerlendirilmektedir. İngiliz Okulu açısından uluslararası ortamda düzen, uluslararası toplumun varlığıyla mümkün hale gelebilmektedir. Bir başka ifadeyle; uluslararası toplumun varlığı barış ve güvenlik sağlamaktadır. Aksi halde ise uluslararası sistem barış ve güvenlik ortamının bozulmasına açık durumdadır.

Rusya'nın Ukrayna işgali sonucunda birçok konuda olduğu gibi uzay çalışmaları konusunda da değişim işaretlerinin görülmesi, İngiliz Okulu'nun bu fikirleri üzerinden açıklanabilmektedir. Çünkü bu işgale kadar uzay çalışmalarında görülen iş birliğinin, işgale tepki olarak bozulması yönünde tarafların açıklamaları ve yaptırımları mevcuttur. İngiliz Okulu'nun üçlü tasnifi, uzay çalışmalarına gidişatın ne yöne ilerlediğini açıklamak açısından kıymetlidir. İşgal öncesinde, uzay çalışmalarına dair bir uluslararası toplum anlayışından söz edilebilirken işgal sonrasında açıklanan yaptırımlar nedeniyle değişim yaşandığı görülmektedir. Nasıl bir değişim yaşandığı ise yine İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum kavramının anlaşılmasıyla mümkün hale gelmektedir. Bu nedenle, çalışmada İngiliz Okulu'nun üçlü gelenek tasnifinden ve uluslararası toplum kavramından faydalanılmaktadır.

3. Rusya'nın Ukrayna İşgali (2022) Öncesinde Uzay Çalışmalarının Genel Durumu

Rusya'nın Ukrayna işgaline karşı batı dünyasından çeşitli aktörler, Rusya'nın işgalini sonlandırmak amacıyla uzay çalışmaları kapsamında çeşitli açıklamalar ve yaptırımlarda bulunmuştur. Rusya ise benzer düzeyde karşılık vermiştir. Tarafların uzay çalışmalarında öncü aktörler olduğu dikkate alındığında, Rusya'nın Ukrayna işgali sonrasında uzay çalışmalarının bu durumdan olumsuz etkilendiği görülmektedir. Dolayısıyla, uzay çalışmalarında bir değişim söz konusudur. Bu değişimi daha net bir biçimde açıklayabilmek için işgalden önce uzay çalışmalarının nasıl ilerlediğini açıklamak yerinde olacaktır.

Uzay çalışmalarının, Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu ortamında, kutuplar arasındaki rekabeti canlı tutan en önemli çalışma alanlarından biri olduğunu söylemek mümkündür. Uzaydan elde edilebilecek her türlü faydanın aktörleri daha güçlü konuma getireceği ve aktörlerin bu faydaları yalnızca kendi çıkarları için kullanacağı yönündeki düşünceler, uzay hukukunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öyle ki, uzay çalışmalarını düzenleyen ve farklı kutuplarda olunmasına rağmen kabul gören ilk uluslararası hukuk belgesi 1967 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ortaya konulmuştur. Bu antlaşma ile imzacı taraflar, uzayın "insanlığın ortak kullanım alanı" olduğu fikrinden hareketle, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla iş birliği yapacaklarını kabul etmişlerdir (UN, 1967). Bu belge ile temellendirilen sonraki antlaşmalar ve ilkelerde, iş birliği konusu her zaman için en çok vurgulanan noktalardan birisi olmuştur². Fakat Soğuk Savaş Dönemi'nin çift kutuplu rekabet ortamında, özellikle kutuplar arasında uzay çalışmaları kapsamında iş birliğinin uygulamada mümkün olup olmadığı tartışmaya açıktır. Örneğin; Priscilla M. Adams (2013)'in uzay çalışmalarının dönemlerini incelediği araştırmasında, bahsi geçen dönem "uzay çalışmalarında rekabet" şeklinde adlandırılmaktadır.

SSCB'nin 1991'de dağılmasıyla birlikte, Soğuk Savaş'ın hassas politik ortamından aktörlerin diyalog ve iş birliğine görece daha açık olduğu bir döneme girilmiştir. Uluslararası ortamda aktörler arasında iş birliğinin görüldüğü konulardan bir tanesi de uzay çalışmalarıdır. Uluslararası uzay çalışmalarını tarihsel dönemlere ayıran Eligar Sadeh (2004:

²Bahsi geçen belge ile temellendirilmek suretiyle, BM tarafından uzay hukuku kapsamında ortaya konulan antlaşma ve ilke belgelerinin tamamına ulaşmak için bkz. (UNOOSA, t.y.)

283, 296), 1992 yılından itibaren ABD ve Rusya arasında uzay çalışmalarında görülen iş birliği politikasını, Soğuk Savaş sonrası dönemi simgeleyen bir gelişme olarak tarif etmektedir. Bu araştırmacıya göre, 1998’de ISS konusunda uluslararası uzay çalışmaları ile Soğuk Savaş sonrası iş birliği siyasetinin bir nevi zirvesine ulaşılmıştır. John M. Logsdon (1992: 196) ise ABD’nin 1990’lı yıllarda siyasi nedenlerle ve uzay çalışmalarında “lider” muamelesi görmek için iş birliğine özel önem verdiğini belirtmektedir.

2000’li yıllarla birlikte, Rusya ve batı dünyasının uzay çalışmalarına ilişkin çeşitli projelerde iş birliğini geliştirerek devam ettirdiği görülmektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında, bahsi geçen projeler örnek olarak ele alınmakta ve Rusya’nın Ukrayna işgali nedeniyle nasıl etkilendikleri açıklanmaktadır. Bu aşamada, en genel anlamda, uzay çalışmalarında bir iş birliğinin varlığı belirtmek yeterlidir. İngiliz Okulu’nun fikirleri temelinde değerlendirilecek olursa, 1967 yılından itibaren uzay çalışmaları konusunda bir uluslararası toplumun varlığından söz edilebilir. 1991’de SSCB’nin dağılmasıyla birlikte ise uzay çalışmalarında rasyonalist uygulamalardan söz etmek mümkündür. Bu bilgiler ışığında, 2022’de Rusya’nın Ukrayna işgali ile bu durumun nasıl değiştiğini açıklamak gerekmektedir.

4. Rusya’nın Ukrayna’yı İşgali (2022) ve Sonrasında Uzay Çalışmaları

Ukrayna’nın batı yanlısı politikalarını bir güvenlik tehdidi olarak gören Rusya, Ukrayna’ya bağlı Donbas Bölgesi’nin bağımsızlığını desteklemiştir. 2022 yılında ise Rusya’nın desteği, Ukrayna’yı işgal halini almıştır. Bu işgalin Rusya tarafından nasıl gerekçelendirildiğini, Vladimir Putin’in 2021 yılında yazdığı makale üzerinden değerlendirmek mümkündür. Bu makaleye göre, Rusya ve Ukrayna tarihsel bir birliğe sahip olup 2014 yılına kadar genellikle olumlu ilişkiler yürütmüştür. Fakat, 2014 yılından itibaren AB ve NATO’nun, iki ülkenin ilişkilerine müdahil olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu durum, Rusya’nın güvenliğini tehdit etmekte ve Rusya-Ukrayna ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Oysa, Ukrayna’nın egemenliği Rusya ile ilişkilerinin olumlu seyri ile mümkündür (Putin, 2021).

Donbas Bölgesi’ndeki bağımsızlık hareketlerini, Ukrayna’nın batı yanlısı tutumu ile ilişkilendiren Putin, 24 Şubat 2022’de Rusya askeri güçlerini Ukrayna’ya yönlendirmiştir. Bu tarihte Putin tarafından yapılan açıklamaya göre, NATO’nun Ukrayna üzerinden genişleme çabalarını durdurmaya yönelik girişimler başarısız olmuştur. Bu durum Rusya açısından tehlikeli olduğu için kabul edilemezdir. Dolayısıyla, Rusya, Ukrayna’ya “özel askeri operasyon” düzenleme ihtiyacı duymuştur (Fisher, 2022; Sputnik, 2022). Uluslararası ortamda ise Rusya’nın Ukrayna işgaline karşı çeşitli açıklamalar yapılmakta ve yaptırım düzeyinde politikalar yürütülmektedir. Rusya, kendisine karşı yürütülen politikalara benzer şekilde karşılık vermektedir. Bu kapsamda gündeme gelen konulardan bir tanesi de uzay çalışmalarıdır. Bahsi geçen karşılıklı açıklama ve yaptırımları uzay çalışmaları çerçevesinde örneklendirmeden önce, devletlerin belirli konulara yönelik açıklamalarının ve yaptırımlarının ne anlam ifade ettiğini ana hatlarıyla ele almak yerinde olacaktır.

5. Uluslararası İlişkilerde Aktörlerin Açıklamaları ve Yaptırımlar

Uluslararası ilişkilerde aktörler politikalarını çoğu zaman açıklama düzeyinde ifa etmektedir. Bu bakımdan belirli konulara yönelik açıklamalar, açıklayıcı tarafın konuya yönelik politikasını anlamak için önemli bir yere sahiptir. Çiğdem Üstün (2020: 149)’e göre; post-yapısalcı yaklaşım ve sosyal inşacı yaklaşım içerisinde dil, iletişim ve söylemin ön planda olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, söyleme dayalı yaklaşımların betimsel, işlevsel ve içerik analizine çerçeve oluşturan bağımsız yaklaşımlar olarak da ele alındığı görülmektedir. İngiliz Okulu ise uluslararası ilişkilerde ortaya konulan politikaları tarihçi/yorumcu bir

yöntem ile incelemektedir (Palabıyık, 2015: 218). Ancak, açıklamaların yorumlanması açısından İngiliz Okulu, post-yapısalcı yaklaşım gibi söylenenin ardındakine değil, doğrudan ne söylendiğine odaklanmaktadır.

Üstün (2020: 149), bir çalışmada aktörlerin belirli konulara yönelik açıklamaları incelenirken çeşitli kaynaklardan faydalanılabileceğini belirtmektedir. Bu kaynakların başında resmi belgeler ve konuşmalar gelmektedir. Mülakatlar, röportajlar, köşe yazıları, fotoğraflar veya videolar bu tür incelemelerde yararlanılan diğer kaynaklardır. Ayrıca, günümüzde sosyal medya açıklamalarını da çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Sonuçta, bir aktörün açıklamaları üzerinden kendisini nasıl konumlandığı, hangi kararları nasıl aldığı veya uluslararası ortamda herhangi bir konuda nasıl bir politika sergileyeceği hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür. Açıklamaların uygulanmaya konması halinde ise politik davranışlar ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası ilişkiler ve özellikle uluslararası hukuk açısından yaptırım, aktörlerin, herhangi bir konuya ilişkin sergiledikleri politik davranışlardan bir tanesidir. Elvan Çoşşler (2021: 75)'in sözleriyle, "Uluslararası hukukta haksız fiilde bulunan devletleri bu davranışlarından vazgeçirmek için kullanılan mekanizmaların adı 'karşı önlem' veya 'yaptırım'dır.". 1945 tarihli BM Antlaşması'nın (UN, t.y.a) 7. Bölümü de "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler" başlığıyla, uluslararası barış ve güvenliğin olumsuz etkilenebileceği durumlar için nasıl yaptırımlar uygulanacağı yönünde detaylı açıklama sunmaktadır (UN, t.y.b). Madde 41'e göre; yaptırımlar, ekonomik ilişkilerin, ulaşım ve iletişim yollarının ya da diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilmektedir. Bir başka ifadeyle; yaptırım uygulanacak taraf ile her türlü iş birliğinin bozulması yoluyla "cezalandırılması" amaçlanmaktadır. Yaptırımların yetersiz kalması halinde ise Madde 42'de yer verildiği üzere, sert güç kullanımına başvurulması mümkündür. Bu bilgilerden, yaptırımların, bir aktörün başka bir aktörün davranışlarını değiştirmeye sağlama çabası olduğu anlaşılmaktadır. Uygulanış biçimleri açısından askeri yaptırımlar, ekonomik yaptırımlar, diplomatik yaptırımlar veya ideolojik yaptırımlar şeklinde görülebilmektedir (Reisman, 2009: 11). Uygulama nedeni ise kimi zaman ulusal çıkarların korunmasıyken kimi zaman uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıyla ilgilidir. Uzay çalışmaları kapsamında ortaya konulan açıklamalar ve yaptırımlar işte bu çerçevede değerlendirilmelidir.

6. Uzay Çalışmaları Kapsamında Rusya'ya Karşı Açıklamalar ve Yaptırımlar

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrasında uzay çalışmalarıyla ilgili yaptırım açıklamalarına, öncelikle, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Joe Biden'ın konuşmalarında yer verilmiştir. 24 Şubat 2022'de yapılan açıklamada, ABD'nin Rusya'ya yapılacak her türlü teknik malzeme ihracatını durdurduğu belirtilmektedir. Bu yaptırım ile Rusya'nın uzay programındaki çalışmalara zarar verileceği üzerinde durulmaktadır. Yaptırımlar ile özellikle, Rusya'nın uzay programının sekteye uğratılması yoluyla askeri unsurlarını zayıflatmak amaçlanmıştır (Gohd, 2022a; Sankaran, 2022). Ancak, ABD Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (National Aeronautics and Space Administration: NASA)'nin açıklamasına göre sivil çalışmalarda herhangi bir yaptırım uygulanmayacak olup, Uluslararası Uzay İstasyonu (The International Space Station: ISS) kapsamında iş birliğinin devam edeceği açıklanmıştır (Foust ve Berger, 2022). Rusya'nın Ukrayna işgalinin hemen sonrasında yapılan bu açıklamalar, uzay konusunda iş birliğinin özellikle uluslararası barış ve güvenlik konusunda ne kadar hassas olduğunu gösteren önemli bir örnektir. Uzay konusunda Rusya'ya karşı uygulamaya konulan yaptırımlar ABD ile sınırlı kalmamıştır.

Uzay çalışmalarıyla ilgili bir diğer yaptırım Almanya'dan gelmiştir. Alman Havacılık ve Uzay Ajansı (Deutsches Zentrum für Luft- und Raumfahrt: DLR)'nın Almanya'da uzay faaliyeti yürüten tüm kurumlar adına yaptığı 3 Mart 2022 tarihli açıklamada, Rusya ile uzay çalışmaları konusunda iş birliğini durdurduğunu vurgulamaktadır. Açıklamaya göre, bu yaptırımlar Rusya ile devam eden veya planlanan projeleri kapsamakta iken yeni bir girişimde de bulunulmayacaktır (DLR, 2022). 8 Mart 2022 tarihinde Avrupa Nükleer Araştırma Örgütü (The European Organization for Nuclear Research: CERN), Rusya ile gelecekte gerçekleşecek nükleer araştırma çalışmalarını duraklattığını açıklamıştır (CERN, 2022). Avrupa'dan 23 devletin üye olduğu örgütün açıklaması, uzay araçlarında nükleer enerji kullanımı açısından gelecekteki olası iş birliğinin olumsuz etkilendiğini göstermesi nedeniyle önemlidir. CERN ile aynı tarihte, İngiltere'den konuyla ilgili açıklama gelmiştir. İngiltere, uzayla ilgili mal ve teknolojinin Rusya'ya ihraç edilmesini yasaklamıştır. Bu yasak, uzay çalışmalarıyla ilgili teknik yardımları da kapsamaktadır (GOV.UK, 2022).

Almanya ve İngiltere'nin Rusya'ya yönelik söylem ve yaptırımları sonrasında Avrupa Uzay Ajansı (The European Space Agency: ESA) 16-17 Mart 2022'de konsey toplantısı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda, Rusya'ya yönelik yaptırımlarla ilgili alınan kararlar üç başlık altında açıklanmıştır. Öncelikle, "ExoMars" Projesi'nde Rusya ile iş birliğinin "imkansız" olduğu ve askıyı alındığı belirtilmiştir. Alınan kararlardan bir diğeri, uzay araçlarının fırlatılmasıyla³ ilgili olup, fırlatma konusunda Rusya'nın rolüne alternatif yaratmak için çalışmalar yapılması planlanmıştır. Son olarak, Rusya ile uzay çalışmalarındaki en önemli iş birliği konusu olan ISS'nin güvenli bir şekilde çalışmalarını sürdürdüğü ve iş birliğinin bozulmadığı vurgulanmıştır (ESA, 2022). Dolayısıyla, Rusya'ya yönelik yaptırımlar kapsamında olumsuz etkilenen çalışmaların başında ExoMars Projesi'nin geldiğini belirtmek mümkündür. Bu projenin 2024 yılında faaliyete geçmesi planlanırken, Rusya'ya yönelik yaptırımlar nedeniyle 2026 ya da 2028 yılında faaliyete geçebileceği üzerinde durulmaktadır (Pultarova, 2022a).

ESA ile Rusya arasındaki iş birliğinin olumsuz seyri, 13 Nisan 2022'de ESA'nın düzenlediği basın toplantısında bir kez daha görülmektedir. Bu toplantı ile ESA ve Rusya arasında Ay'ın keşfine yönelik iş birliğinin durdurulduğu açıklanmıştır (Pultarova, 2022b). Böylelikle, Ay'ın keşfine yönelik mevcut iş birliğinin yanı sıra yakın gelecekte gerçekleşmesi planlanan iş birlikleri de iptal edilmiştir. Kanada'nın ise Rusya'ya karşı 24 Mart ve 5 Nisan 2022 tarihlerinde olmak üzere iki kere yaptırım düzenlediği görülmektedir. Bu yaptırımlar kapsamında Rusya'ya, hava ve uzay faaliyetlerinde kullanılacak herhangi bir teknik malzeme ihracatının gerçekleştirilmeyeceği üzerinde durulmaktadır. Kanada, bu yaptırımların sivil iş birliğine zarar vermeyeceği fakat Rusya'nın askeri gücünü zayıflatacağını beyan etmektedir (Government of Canada, 2022a). Benzer şekilde, 25 Mart 2022 tarihli bir habere göre Japonya, Rus uzay sistemleri konusunda elektronik ve teknik üretim yapan kimi kuruluşları, ihracatları yasakladığı yaptırım listesine almıştır (Russian New Agency, 2022).

Uzay çalışmalarında görece önemli ilerlemeler sağlamış aktörlerin Rusya'ya karşı söylem ve yaptırımlarına verilen örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yukarıda verilen örnekler, uzay çalışmalarında iş birliği anlayışından uzaklaşıldığını göstermesi açısından önemlidir. Buna ek olarak; Çin ve Hindistan gibi uzay çalışmalarında önemli ilerlemelere sahip aktörler ise

³BM, 1972 yılında "Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme" (Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects) başlıklı belge ile uzay hukuku kapsamında "uzay cisimi", "fırlatma" ve "fırlatan devlet" kavramlarına açıklık getirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. (UNOOSA, 2022).

Rusya'ya karşı uzay çalışmalarında yaptırım uygulamaktan kaçınmıştır (McDonald, 2022; The Moscow Times, 2022). Buna rağmen, uzay çalışmalarındaki olumsuz seyrin Hindistan uzay çalışmalarını etkilediği yönünde bir değerlendirme mevcuttur (Bhandari, 2022). Sonuçta, küresel düzeyde uzay çalışmalarında iş birliğinin tamamen ortadan kalktığını belirtmek mümkün değildir. Fakat, karşılıklı yaptırımların uzay çalışmalarının seyrini olumsuz yönde değiştirdiği açıktır. Rusya, uzay çalışmalarının öncü aktörlerinden biri olarak, konuyla ilgili yaptırımlara kayıtsız kalmamıştır. Rusya'nın yaptırımlara nasıl tepki verdiğini çeşitli örneklerle göstermek, uzay çalışmalarında iş birliğinin olumsuz seyrettiğine dair tespiti güçlendirecektir.

7. Rusya'nın Açıklamalara ve Yaptırımlara Karşı Tepkisi

Rusya, Ukrayna'yı işgali nedeniyle uzay çalışmaları alanında kendisine çeşitli aktörler tarafından uygulanan yaptırımlara kayıtsız kalmamıştır. Rusya'nın uzay çalışmalarında öncü aktörlerden olması, karşılıklı yaptırımları oldukça hassas bir noktaya taşımıştır. Rusya tarafından 26 Şubat 2022'de yapılan açıklamaya göre, ESA'ya karşı yaptırımlar kapsamında Fransız Guyanası'ndan gerçekleştirilecek fırlatma faaliyetleri durdurulmuştur. Bu yaptırım kapsamında teknik personelini de fırlatma alanından geri çektiği belirtilmiştir (Foust, 2022a).

Rusya'nın batı dünyasına bir diğer tepkisi, İngiltere merkezli OneWeb şirketine ait 36 uydunun Kazakistan'da bulunan Baykonur Uzay Üssü'nden fırlatılmasını iptal etmesidir. Rusya Federal Uzay Ajansı (Russian Federal Space Agency: Roscosmos) Başkanı Dmitry Rogozin yapılan 2 Mart 2022 tarihli açıklamada, fırlatılması iptal edilen uyduların askeri amaçla kullanılmayacağına dair İngiltere tarafından garanti sağlanması, aksi halde uyduların fırlatılmayacağı belirtilmektedir (Gohd, 2022b). Bu açıklamadan iki gün sonra ise uyduların fırlatılmasının iptal edildiği yönünde yeni bir açıklama yapılmış, OneWeb tarafından da çalışmaların askıya alındığı doğrulanmıştır (Amos, 2022; Wall, 2022a). Rusya ile İngiltere merkezli OneWeb arasındaki iş birliğinin bozulmasıyla OneWeb, uyduların fırlatılması konusunda ABD merkezli SpaceX şirketiyle yeni planlamalar yapıldığını ilan etmiştir (Wall, 2022b). Bu örnekte görüldüğü üzere, Rusya'nın Ukrayna işgali nedeniyle batı dünyası, kendi içinde uzay çalışmaları için yeni iş birlikleri oluşturma yoluna gitmiştir. Dolayısıyla, uzay çalışmalarında yaşanan kutuplaşmanın bir göstergesidir.

Rusya tarafından yapılan bir başka açıklama, ABD'ye roket ve roket motoru ihracatının durdurulmasıyla ilgilidir. Rusya'nın roket motorları üretiminde oldukça ileri bir seviyede olduğu ve ABD'nin bundan "mahrum" bırakılacağı belirtilmiştir. ABD yaptırımlarına karşı bir "misilleme" olarak görülen bu yaptırım, roket motorları hakkında bakım ve teknik desteğin geri çekilmesini de kapsamaktadır (Reuters, 2022; Wattles, 2022). Bu noktada, Rusya'nın ABD'ye karşı yaptırımlarının ne kadar etkili olduğu önemlidir. NASA'nın, uzay çalışmalarında lider konumda olduğu düşünülürse, Rusya'nın yaptırımları uzay çalışmalarını geriletici değil fakat batı dünyasının kendi kendine yetebilmeye yönelik çalışmalarında itici bir güç olarak değerlendirilebilir.

Ruscosmos tarafından yapılan en önemli söylemlerden bir tanesi ISS konusunda "tehditkar" ifadelerden oluşmaktadır. Rogozin tarafından yapılan açıklamada, Rusya'ya karşı yaptırımların iptal edilmemesi halinde ISS konusunda iş birliğinin devam edemeyeceği belirtilmiştir (Wall, 2022c). Rogozin'in ISS ile ilgili bir başka açıklamasında, Rusya'ya karşı yaptırımların sonlandırılmaması nedeniyle yaşanabilecek olumsuz bir senaryoyu gündeme getirilmiştir. Bu senaryoda, Rusya'nın iş birliğinden çekilmesi halinde ISS'nin yörüngeden çıkacağı ve Dünya yüzeyine kontrolsüzce düşeceği belirtilmektedir. ISS'nin dünya yüzeyinde ABD, Avrupa, Çin ya da Hindistan sınırları içine düşmesi halinde batı dünyasının

sorumlu olacağına vurgu yapılmaktadır (Indiatoday, 2022; Smith, 2022). Böyle bir senaryonun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği tartışmaya açık olsa da bu örnek birçok açıdan önemlidir. Öncelikle, Rusya'nın uzay çalışmalarında kendini nasıl konumlandığını göstermektedir. Uzay çalışmalarındaki kapasitesini olduğundan fazla gösterme çabası içinde olsa da uzay çalışmalarında öncü aktörlerden biri olduğunu belirtmek gerekmektedir. İkincisi, böyle bir kazadan ABD ya da Avrupa'nın etkilenmesi olasılığını işaret ederek, bu aktörlerin "kendi silahlarıyla vurulmaları halinde" sorumlu oldukları kamuoyuna nasıl bir açıklama yapılacağını sorgulamaktadır. Böylelikle, bir taraftan aktörleri tehdit ederken diğer taraftan Rusya yanlısı bir kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır. Son olarak ise genel anlamda gerekse uzay çalışmalarında "güçlü" devletlerden Çin ve Hindistan'ı öne sürerek bir baskı oluşturmaktadır. Bu şekilde, Çin ve Hindistan'ın Rusya'yı desteklemesi ya da en azından tarafsız kalmasının amaçlandığı açıktır.

Rogozin'in batı dünyasıyla iş birliğinde olumsuz seyri gösteren bir başka açıklama, 13 Temmuz 2022'de gündeme gelmiştir. Bu açıklama ile Rogozin, ESA'nın ExoMars Projesi'ni resmen sonlandırışına bir tepki olarak, "Kazachok" robotik indirme aracının iadesini isteyeceklerini ve uzay araçlarının uzaktan yönlendirilmesine yarayan Avrupa üretimi kontrol kollarının Rus uzay çalışmalarında kullanılmayacağını vurgulamıştır (Foust, 2022b). Buna ek olarak; ESA direktörü Josef Aschbacher projeyi sabote etmekle suçlayarak, Mars görevinin sonlanmasına yönelik sorumluluğun Rus tarafında olmadığını belirtmiştir (TASSa, 2022). Diğer taraftan, Rogozin'in ESA'ya yönelik açıklamalar yaptığı aynı hafta Putin tarafından görevi sonlandırılmış ve yerine başbakan yardımcısı olarak görev yapan Yuri Borisov atanmıştır (Euronews, 2022; TASSb, 2022).

Rogozin'in görevden alınmasıyla birlikte, Rusya'nın uzay çalışmalarında nasıl bir yol izleyeceği henüz net değildir. Ancak, Rusya'nın, Ukrayna'nın egemenlik haklarını ihlal süreci devam ettikçe batı dünyasının da Rusya karşıtı açıklamalara ve yaptırımlara devam edeceği görülmektedir. Bu durumda, Rusya'nın batı dünyasına karşı açıklamalarının ve yaptırımlarının yumuşatıldığını varsaydığımızda dahi genel anlamda taviz vermeyeceği açıktır.

8. Rusya'nın Ukrayna İşgalinin Uzay Çalışmalarına Etkileri

Rusya'nın Ukrayna işgali sonrasında çeşitli aktörlerin uzay çalışmalarına dair açıklamaları ve yaptırımları incelendiğinde, birçok konuda iş birliğinin sekteye uğradığı görülmektedir. Örneğin; ISS konusundaki iş birliği, uzay çalışmalarında "lider" muamelesi görmek için iş birliğine özel önem verilen ortaklıkların başında gelmektedir (Logsdon, 1992: 196). ABD Kongresi'nin, Rusya'nın uzay çalışmalarındaki iş birliği faaliyetlerine dair raporunda, ISS projesinin uzay çalışmalarında iş birliğini yansıtan önemli projelerden olduğu belirtilirken, Rusya'nın bu projede "kilit aktör" olduğuna dikkat çekilmektedir (U. S. Congress, 1995: 64). Benzer şekilde, Rusya'nın ISS projesi açısından önemi ele alınırken, Rusya ile ABD haricindeki aktörler kıyaslandığında, Rusya'nın öneminin tecrübesinden kaynaklandığı vurgulanmaktadır (Logsdon ve Williamson, 1995: 39). Ancak, bahsi geçen işgal ve sonrasındaki gelişmeler, ISS konusundaki iş birliğinin oldukça hassas bir çizgide devam ettiğini göstermektedir.

Uzay çalışmalarında uluslararası iş birliğinin, Rusya'nın Ukrayna işgali nedeniyle sekteye uğradığını gösteren önemli örneklerden bir diğeri ExoMars Projesi'dir. ExoMars, Rusya'nın ESA ile 1992 yılından itibaren kurduğu iş birliği kapsamında, 2016 yılında fırlatılmıştır (U. S. Congress, 1995: 61; ESA, t.y.a). İki aşamalı bir program olan ExoMars'ın ilk aşaması 2016'da, ikincisi aşaması ise 2022 yılında faaliyete geçecek şekilde planlanmıştır (GOV.UK,

2022). Bu projenin yalnızca aktif olduğu döneme değil, fakat gelecekteki uzay çalışmalarına da öncülük edecek düzeyde olduğu üzerinde özellikle durulmaktadır (Government of Canada, 2022b). Rusya'nın, ExoMars projesinin her iki aşamasında hem fırlatma roketleriyle hem de yüzey platformlarıyla katkı sağlaması planlanmıştır (ESA, t.y.b; Space Research Institute, t.y.). Ancak Rusya'nın Ukrayna işgalinin bir sonucu olarak, ESA ile Rusya arasındaki iş birliği bozulmuştur. Avrupa ile Rusya arasındaki iş birliğinin bozulması ise hem günümüzdeki çalışmaların yanı sıra gelecekteki çalışmaları da olumsuz etkilemiştir.

Rusya ile batı dünyası arasında iş birliğinin nasıl etkilendiğini gösteren bir diğer örnek, İngiltere merkezli OneWeb şirketi ile yürütülen projedir. Yukarıda belirtildiği üzere, Rusya'nın OneWeb ile iş birliği içinde uzaya fırlatacağı uyduların askeri amaçlarla kullanılamayacağına dair İngiltere'den garanti istemesi gündeme gelmiştir. İngiltere'nin böyle bir garanti vermemesi, iş birliğinin sonlanmasına neden olmuştur. Sonrasında ise OneWeb'in ABD merkezli SpaceX şirketi ile anlaşma sağladığı açıklanmıştır (Huet, 2022). Bu örnekte görüldüğü gibi, Rusya'nın Ukrayna işgali batı dünyası ile iş birliğinin bozulmasına neden olmuştur. Ancak sonuçlar Rusya ile batı dünyası arasındaki iş birliğinin bozulmasıyla sınırlı kalmamıştır. İngiltere merkezli OneWeb şirketinin ABD merkezli SpaceX şirketiyle iş birliği yoluna gitmesi, batı dünyasının kendi içinde iş birliği yaptığını göstermektedir. Dolayısıyla, uzay çalışmalarında Soğuk Savaş dönemini hatırlatacak şekilde bir kutuplaşmaya gidildiği belirtmek mümkündür.

Christopher Johnson (2011: 1)'ın, uzay çalışmalarında iş birliğini uluslararası hukuk açısından değerlendirdiği araştırmasında, uluslararası iş birliğinin projelerdeki başarı şansını arttırdığı ve projelerin uzun ömürlü olmasını sağladığı için "vazgeçilmez" olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, 1990'lı yıllardan itibaren iş birliğinin arttığı ve gelecekte de artacağı üzerinde durulmaktadır. Ancak, 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve bu durumun uzay çalışmalarına yansımaları konusunda görüldüğü üzere, uluslararası iş birliği sekteye uğrayabilmektedir. Bir başka ifadeyle; aktörlerin diğer politik hedefleri nedeniyle iş birliği "vazgeçilebilir" bir hal almıştır.

Elbette uzay çalışmalarında uluslararası iş birliğinin tamamen sonlandığını belirtmek mümkün değildir. Fakat aktörlerin birbirlerini ikna süreçlerinde bir araç olarak kullanılmıştır. Bu durum, aktörleri iş birliği konusunda Soğuk Savaş dönemine benzer bir kutuplaşmaya ve kendi kendilerine yetecek şekilde bireysel çalışmalara yöneltmektedir. Sonuçta, Rusya'nın Ukrayna'ya işgali sonrasında uzay çalışmalarına ilgili ortaya konulan açıklamalar ve yaptırımlar, üç açıdan sorunlu bir değişikliğe yol açmaktadır. Öncelikle, hali hazırda herhangi bir aktörün bireysel çalışmalarla, iş birliğiyle kat edilebilecek gelişmeleri yakalayabilmesi mümkün görünmemektedir. Ayrıca aktörlerin bireysel çalışmalara yönelmesi ve Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi kutuplaşması, "düşmanca" bir rekabete zemin hazırlayabilecektir. Yukarıda değinildiği üzere, uzay çalışmalarında iş birliği uzay hukukunun metinlerinde vurgulanan en önemli konulardandır. Ancak uzay hukuku açısından da meselenin uluslararası hukuka aykırı olduğu görülmektedir. Böylesi bir ortam ise uluslararası barış ve güvenliğin bozulması neden olabilecektir.

Elde edilen bilgilerle birlikte, uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları kapsamında İngiliz Okulu araştırmacılarının işaret ettiği ayrıma atfen, uzay çalışmalarında bir değişim yaşandığı açıktır. Çünkü Rusya'nın Ukrayna işgali öncesinde, 1967 yılından itibaren uzay çalışmaları konusunda bir uluslararası toplumdan söz etmek mümkündür. 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla birlikte, tarafların uzay çalışmalarındaki iş birlikleri gelişerek devam etmiştir. Ancak, Rusya'nın Ukrayna işgaliyle birlikte İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum

anlayışından uzaklaştığı görülmektedir. Öyle ki gerek aktörler arasında ortak kültür anlayışı ve/veya ortak kurallara bağlılık bilincinin devre dışı kaldığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu durum uluslararası toplumdan uluslararası sisteme geçişin işaretlerini taşımaktadır. Dahası, aktörler bu işgalin bir sonucu olarak uzay çalışmalarında gerek bireyselliği gerekse “kendi içinde” (özellikle batı dünyası) iş birliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bu değişim ise İngiliz Okulu’nun üçlü tasnifi çerçevesinde, rasyonalizmden realizme geçişin önemli bir örneği olarak görülmelidir.

9. Sonuç

Çalışma, 24 Şubat 2022 yılında Rusya’nın Ukrayna işgali sonrasında, bu işgalin durdurulmasına yönelik çeşitli aktörlerin açıklamaları ve yaptırımlarının uzay çalışmalarını nasıl etkilediğinin araştırılması fikriyle ortaya çıkmıştır. Ön araştırma aşamasında, bu işgal sürecine yönelik birçok farklı değerlendirme ortaya konulmuş olsa da uzay çalışmalarına yönelik etkilerinin incelenmediği görülmüştür. Dolayısıyla, bu araştırma, uluslararası ilişkilerde olumsuz seyreden herhangi bir konunun bir başka önemli konuya etkilerini açıklaması açısından önemlidir. Uzay çalışmalarının, “insanlığı ilgilendiren” bir yapıya sahip olmasından hareketle bu çalışmayla bir tartışma açılması hedeflenmiştir.

Makalede, Rusya’nın Ukrayna işgali sonrasında çeşitli aktörlerce ortaya konulan karşılıklı politikaların uzay çalışmalarını nasıl etkilediğini incelenirken öncelikle, açıklamaların ve yaptırımların uluslararası ilişkiler açısından ne ifade ettiği üzerinde durulmuştur. En genel haliyle, herhangi bir eylemi şiddete başvurmada engellemeye yönelik politik davranışlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, aktörlerin açıklamaları ve yaptırımları, işgali durdurmaya yönelik ya da cevap niteliğinde olsa da başka problemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Uzay çalışmalarında yaşandığı tespit edilen değişim, işte bu durumun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Açıklamalar ve yaptırımlar gerek uluslararası hukuk kapsamında gerekse örnek projeler üzerinden bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Her iki durum da uzay çalışmalarında değişimi net bir şekilde ifade etmektedir. İlkinde aktörler iş birliğinin bozulduğuna ya da bozulacağına yönelik beyanat verirken, ikincisinde doğrudan iş birliğini bozma yoluna gitmiştir. Bunun bir sonucu olarak, 1991’de SSCB’nin dağılmasıyla birlikte gelişen düzeyde iş birliklerinin görüldüğü uzay çalışmaları, 2022’de Rusya’nın Ukrayna işgaliyle yeniden sorgulanır hale gelmiştir. Bu çalışma, bahsi geçen sorgulamanın ürünüdür.

Araştırmanın sonuçları, birbiriyle bağlantılı iki değişimi ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi, konuya ilişkin açıklamaların ve yaptırımların uzay çalışmalarında iş birliğinden bireysel çalışmalara ya da “kendi içinde” iş birliğine neden olduğudur. İkincisi, uzay çalışmaları çerçevesinde ortak kültür ya da ortak kurallara bağlılık bilincinin zayıfladığıdır. İlk değişim, İngiliz Okulu’nun üç gelenek tasnifi kapsamında rasyonalizmden realizme geçiş olarak değerlendirilmelidir. İkincisi ise İngiliz Okulu’nun uluslararası toplum kavramına atıfla, uluslararası toplumdan uluslararası sisteme geçişi göstermektedir. Uluslararası ilişkilerin sürekli değişime açık olmasından hareketle, gelecekte uzay çalışmalarının nasıl bir seyir izleyeceği, yeniden ne zaman ve hangi nedenlerle sorgulanacağı tartışmaya açıktır. Bu çalışma, bahsi geçen tartışmalar için de bir “ilk adım” niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- ADAMS, P. M. (2013). The Future of Human Space Exploration: Toward Cooperation or Competition?. Thesis. *Naval Postgraduate School*.
- BULL, H. (2022). The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics. (Third Edition). *Palgrave Publication*.
- ÇOKIŞLER, E. (2021). Uluslararası Hukukta İkincil Yaptırımlar Açısından Amerika'nın Hasımlarıyla Mücadele Yasası. *Uluslararası İlişkiler*. 18 (69). 71-86.
- DEVLEN, B., JAMES, P. VE ÖZDAMAR, Ö. (2005). The English School, International Relations, and Progress. *International Studies Review*. 7. 171-197.
- DEVLEN, B. VE ÖZDAMAR, Ö. (2010). Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları. *Uluslararası İlişkiler*. 7 (25). 43-68.
- GÜNEL, R. V. (2016). Uluslararası Hukuk Açısından Uzay Madenciliği. *Turhan Kitabevi*.
- HAYS, P. L. (2020). International Space Security Setting: An Introduction. *Handbook of Space Security: Policies, Applications and Programs*. (Ed. K.-U. Schrogl). Second Edition. İçinde 3-9. *Springer Publications*.
- HILLIER, T. (1998). Sourcebook on Public International Law. *Cavendish Publishing Limited*.
- HOLZSCHEITER, A. (2013). Between Communicative Interaction and Structures of Signification: Discourse Theory and Analysis in International Relations. *International Studies Perspectives*. 2013. 1-21.
- JOHNSON, C. (2011). Policy and Law Aspects of International Cooperation in Space. *Proceedings of the 54th IISL Colloquium on the Law of Outer Space, 2011*. 1-8.
- LOGSDON, J. M. (1992). International Relationships and U. S. Space Program: The Missing Element?. *Public Administration Review*. 52 (2). 196-198.
- LOGSDON, J. M. VE WILLIAMSON, R. A. (1995). U. S. – Russian Cooperation in Space: A Good Bet. *Issues in Science and Technology*. Summer. 11 (4). 39-45.
- PALABIYIK, M. S. (2015). İngiliz Okulu. Uluslararası İlişkiler Teorileri. (Ed. R. Gözen). (2. Baskı). (İçinde 217-257). *İletişim Yayınları*.
- PAZARCI, H. (2019). Uluslararası Hukuk. (Gözden geçirilmiş 18. Baskı). *Turhan Kitabevi*.
- REİSMAN, W. M. (2009). Sanctions and International Law. *Intercultural Human Rights Law Review*. 4. 9-20.
- SADEH, E. (2004). International Space Cooperation. Space Politic and Policy: An Evolutionary Perspective. (Ed. E. Sadeh). İçinde (281-317). *Kluwer Academic Publishers*.
- SHAW, M. (2018). Uluslararası Hukuk. (8. Baskıdan Çev. Ed. İ. Kaya vd.). *Türkiye Bilimler Akademisi*.

ŞEYŞANE, V. (2013). İki Savaş Arası Dönemde Uluslararası Toplum ve Çatışma: İngiliz Okulu Perspektifinden Mançurya Krizini Anlamak. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*. 1 (1). 16-31.

U. S. CONGRESS. (1995). *U. S. – Russian Cooperation in Space*. Office of Technology Assessment. April. *Government Printing Office*.

ÜSTÜN, Ç. (2020). Türkiye'nin Batı Müttefikleri İle İnşili Çıkışlı İlişkileri Ve Siyasi Söylem: Tarihsel Bir Karşılaştırma. *Dış Politika Analizi: Konu, Kuram, Yöntem*. (Der. B. B. Coşkun ve İ. Rüma). İçinde (147-169). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

WIGHT, M. (1977). *System of States*. (Ed. H. Bull). *Leicester University Press*.

WIGHT, M. (1987). An Anatomy of International Thought. *Review of International Studies*. 13 (3). 221-227.

WIGHT, M. (1992). *International Theory: The Three Traditions*. (Ed. G. Wight ve B. Porter). *Holmes & Meier Publishers*.

Wight, M. (2005). Four Seminal Thinkers in International Theory: Machiavelli, Grotious, Kand, and Mazzini. (Ed. G. Wight & B. Porter). *Oxford University Press*.

YURDUSEV, A. N. (2019). 'Uluslararası İlişkiler' Öncesi. Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar. (Ed. İ. D. Dağı vd.). 16. Baskı. İçinde 15-57. *İletişim Yayınları*.

İnternet Kaynakları

AMOS, J. (2022). *OneWeb: UK Satellite Firm Suspends Use of Russian Rockets*. March 3, 2022. <https://www.bbc.com/news/uk-politics-60602512>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

BHANDARI, K. (2022). *The War in Ukraine and Its Implications on India's Space Program*. March 30, 2022. <https://carnegieindia.org/2022/03/30/war-in-ukraine-and-its-implications-on-india-s-space-program-pub-86760>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

CERN. (2022). *CERN Council Responds to Russian Invasion of Ukraine*. March 8, 2022. <https://home.cern/news/news/cern/cern-council-responds-russian-invasion-ukraine>, Erişim Tarihi: 08.07.2022.

DLR. (2022). *DLR Ends Bilateral Cooperation with Russia*. *News*. March 3, 2022. https://www.dlr.de/content/de/artikel/news/2022/01/20220303_dlr-beendet-bilaterale-kooperationen-mit-russland.html, Erişim Tarihi: 08.07.2022.

ESA. (2022). N° 9–2022: *ExoMars Suspended*. *Agency*. March 17, 2022. https://www.esa.int/Newsroom/Press_Releases/ExoMars_suspended, Erişim Tarihi: 08.07.2022.

ESA. (t.y.a). *ExoMars: Has Life Ever Existed on Mars?*. *Science & Exploration*. https://www.esa.int/Science_Exploration/Human_and_Robotic_Exploration/Exploration/ExoMars, Erişim Tarihi: 25.07.2022.

- ESA. (t.y.b). ExoMars Mission. *Science & Exploration*. https://www.esa.int/Science_Exploration/Human_and_Robotic_Exploration/Exploration/ExoMars_mission, Erişim Tarihi: 26.07.2022.
- EURONEWS. (2022). *Russia Has a New Space Chief: Putin Replaces Dmitry Rogozin with Yuri Borisov*. July 15, 2022. <https://www.euronews.com/next/2022/07/15/russia-has-a-new-space-chief-putin-replaces-dmitry-rogozin-with-yuri-borisov>, Erişim Tarihi: 20.07.2022.
- FISHER, M. (2022). Putin's Case for War, Annotated. *The Interpreter, The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/02/24/world/europe/putin-ukraine-speech.html>, Erişim Tarihi: 18.06.2022.
- FOUST, J. (2022A). *Russia Halts Soyuz Launches from French Guiana*. February 26, 2022. <https://spacenews.com/russia-halts-soyuz-launches-from-french-guiana/>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.
- FOUST, J. (2022B). *Russia Threatens ISS European Robotic Arm After ExoMars Termination*. July 13, 2022. <https://spacenews.com/russia-threatens-iss-european-robotic-arm-after-exomars-termination/>, Erişim Tarihi: 20.07.2022.
- FOUST, J. VE BERGER, B. (2022). *Biden: Sanctions will "Degrade" Russian Space Program*. February 24, 2022. <https://spacenews.com/biden-sanctions-will-degrade-russian-space-program/>, Erişim Tarihi: 09.07.2022.
- GOHD, C. (2022A). *US Sanctions on Russia over Ukraine Invasion will Degrade Russia Space Program, Biden Says*. February 24, 2022. <https://www.space.com/us-russia-sanctions-space-program-impact>, Erişim Tarihi: 09.07.2022.
- GOHD, C. (2022B). *Russia Refuses to Launch UK's OneWeb Satellites Unless Demands Are Met*. March 2, 2022. <https://www.space.com/russia-refuses-launch-oneweb-satellites-demands>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.
- GOV. UK. (2022). *Life on Mars? – ExoMars Programme. Case Study*. June 23, 2022. <https://www.gov.uk/government/case-studies/exomars>, Erişim Tarihi: 25.07.2022.
- GOV.UK. (2022). *UK Strengthens Ban on Russia Aircraft and Introduces New Trade Sanctions. Press Release*. 9 March, 2022. <https://www.gov.uk/government/news/uk-strengthens-ban-on-russia-aircraft-and-introduces-new-trade-sanctions>, Erişim Tarihi: 08.07.2022.
- GOVERNMENT OF CANADA. (2022A). *Canadian Sanction Related to Russia*. July 8, 2022. https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/sanctions/russia-russie.aspx?lang=eng, Erişim Tarihi: 09.07.2022.
- GOVERNMENT OF CANADA. (2022B). *ExoMars: Revealing Mars's Ancient Past*. March 31, 2022. <https://www.asc-csa.gc.ca/eng/astronomy/mars/missions/exomars.asp>, Erişim Tarihi: 25.07.2022.
- HUET, N. (2022). *After Row with Russia over War in Ukraine, OneWeb Partners with SpaceX to Launch Internet Satellites*. March 22, 2022. <https://www.euronews.com/next/2022/03/22/after-row-with-russia-over-war-in-ukraine-oneweb-partners-with-spacex-to-launch-internet-s>, Erişim Tarihi: 29.07.2022.

- INDIATODAY. (2022). *Russia Warns Sanctions Could Cause International Space Station to Crash*. March 12, 2022. <https://www.indiatoday.in/world/russia-ukraine-war/story/ukraine-russia-war-news-sanctions-international-space-station-crash-1924544-2022-03-12>, Erişim Tarihi: 16.07.2022.
- MCDONALD, J. (2022). *China's Russia Dealings Irk US, But Don't Breach Sanctions*. June 1, 2022. <https://apnews.com/article/russia-ukraine-putin-china-united-states-8c2466d549f6d082d0295cf0efb635d9>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.
- PULTAROVA, T. (2022A). *Europe's Mars Rover Now Unlikely to Launch before 2026 after Russia's War on Ukraine*. March 18, 2022. <https://www.space.com/exomars-mars-rover-europe-russia-ukraine-delays>, Erişim Tarihi: 08.07.2022.
- PULTAROVA, T. (2022B). *Europe Halts Moon Exploration Partnership with Russia, Looks to Replace Ukraine-built Rocket Engines*. April 13, 2022. <https://www.space.com/europe-moon-partnership-russia-ukraine-rocket-engines>, Erişim Tarihi: 09.07.2022.
- PUTIN, V. (2021). *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians*. *Events*. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/page/141>, Erişim Tarihi: 18.06.2022.
- REUTERS. (2022). *Russia Halts Deliveries of Rocket Engines to the U.S.*. March 3, 2022. <https://www.reuters.com/world/russia-halts-deliveries-rocket-engines-us-2022-03-03/>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.
- RUSSIAN NEWS AGENCY. (2022). *Japan Expands Sanctions Against Russia – Foreign Ministry*. March 25, 2022. <https://tass.com/world/1427153>, Erişim Tarihi: 09.07.2022.
- SANKARAN, V. (2022). *US Sanctions on Russia will 'Degrade Their Space Programme,' Biden Says*. February 25, 2022. <https://www.independent.co.uk/space/biden-russia-sanctions-space-programme-b2023002.html>, Erişim Tarihi: 09.07.2022
- SMITH, I. (2022). *Ukraine: Russia Space Chief Suggests ISS Could Crash into US or Europe as a Result of Sanctions*. February 26, 2022. <https://www.euronews.com/next/2022/02/25/ukraine-russian-space-chief-suggests-iss-could-crash-into-us-or-europe-as-a-result-of-sanc>, Erişim Tarihi: 16.07.2022.
- SPACE RESEARCH INSTITUTE. (T.Y.). *ExoMars: Russian Part*. <http://www.iki.rssi.ru/eng/exomars.htm>, Erişim Tarihi: 26.07.2022.
- SPUTNİK. (2021). *Eski Ukrayna Lideri Yanukoviç: Kiev'in 30 Yılda En Büyük Hatası, Rusya İle İyi Komşuluğu Reddetmesi*. <https://tr.sputniknews.com/20210817/eski-ukrayna-lideri-yanukovic-kievin-30-yilda-en-buyuk-hatasi-rusya-ile-iyi-komsulugu-reddetmesi-1048103271.html7>, Erişim Tarihi: 21.06.2022.
- SPUTNİK. (2022). *Rusya Devlet Başkanı Putin, Donbass'a Askeri Operasyon Kararı Aldı. Ukrayna Krizi*. <https://tr.sputniknews.com/20220224/rusya-devlet-baskani-vladimir-putin-donbassa-askeri-operasyon-karari-aldi-1054179910.html>, Erişim Tarihi: 18.06.2022.
- TASS. (2022a). *Russian ISS Crew to Stop Using European ERA Manipulator arm – Roscosmos CEO*. July 12, 2022. <https://tass.com/science/1479135>, Erişim Tarihi: 20.07.2022.

TASS. (2022b). *Putin Picks Former Deputy PM Borisov to Head Roscosmos*. July 15, 2022. <https://tass.com/politics/1480581>, Erişim Tarihi: 20.07.2022.

THE MOSCOW TIMES. (2022). *China Seeks Ways to Help Russia While Avoiding Sanctions – Washington Post*. June 3, 2022. <https://www.themoscowtimes.com/2022/06/03/china-seeks-ways-to-help-russia-while-avoiding-sanctions-washington-post-a77883>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

UN. (1967). *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies*. January 27, 1967. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20610/volume-610-I-8843-English.pdf>, Erişim Tarihi: 22.07.2022.

UN. (t.y.a). *United Nations Charter (full text)*. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>, Erişim Tarihi: 07.07.2022.

UN. (t.y.b). *Sanctions*. <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/information>, Erişim Tarihi: 07.07.2022.

UNOOSA. (2022). *Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects. Resolutions Adopted on the Reports of the First Committee*. https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_26_2777E.pdf, Erişim Tarihi: 08.07.2022.

UNOOSA. (t.y.). *Space Law Treaties and Principles*. <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html>, Erişim Tarihi: 22.07.2022.

WALL, M. (2022A). *Russia Removes Soyuz Rocket with 36 OneWeb Satellites from Launch Pad (Photos)*. March 4, 2022. <https://www.space.com/russia-removes-soyuz-oneweb-satellites-launch-pad>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

WALL, M. (2022B). *SpaceX to Launch OneWeb's Internet Satellites, Replacing Russian Soyuz Rockets*. March 21, 2022. <https://www.space.com/spacex-launch-oneweb-internet-satellites-replace-soyuz>, Erişim Tarihi: 16.07.2022.

WALL, M. (2022C). *Russia Threatens to Leave International Space Station Program (Again)*. April 4, 2022. <https://www.space.com/russia-threatens-leave-international-space-station-program-rogozin>, Erişim Tarihi: 16.07.2022.

WATTLES, J. (2022). *Russia Space Chief Says Russia Will No Longer Sell Rocket Engines to the US*. March 3, 2022. <https://edition.cnn.com/2022/03/03/tech/russia-rocket-engines-ula-spacex-scn/index.html>, Erişim Tarihi: 13.07.2022.